

Nagy L. János (szerk.)

Harminc év a magyar helyesírásért (Pap Andrea)

ERKEL FERENC GIMNÁZIUM. GYULA. 2018. 234 OLDAL

„Jól beszélni és írni magyarul...”

2018-ban harmincadik alkalommal rendezték meg az Implom József helyesírási versenyt a gyulai Erkel Ferenc Gimnáziumban. A jubileumi eseményre a szervező intézmény megjelentetett egy kötetet is *Harminc év a magyar helyesírásért* címmel. A kiadvány előszavában – Görgényi Ernő által – megfogalmazott gondolat a helyesírási verseny egyik fő törekvésének is tekinthető: „anyanyelvünk különleges világ, melyet csak az ért meg, aki magyarul beszél. Aki pedig foglalkozik az anyanyelvvél, az őrzi a lángot, így mindenképpen elismerésre érdemes” (7).

Nagy L. János – a kötet szerkesztője – a *Bevezetésben* így foglalja össze az elmúlt 30 év történéseit: „hosszú idő, igen sok munka, fáradozás, idegeskedés, szurkolás. Siker és csalódás, élmény és kiábrándulás. Rendkívüli energiák mozgósítása...” (9). A 30. évfordulóját ünneplő verseny az anyanyelv iránti tiszteletnek, a tudatos nyelvhasználat igényének a kialakítását, növelését is szolgálja.

Ahogyan a megjelenésében, formájában és tartalmában is igényes kötet előszavában olvashatjuk, a verseny 1988-ban indult útnak, 1989-ben még csak három megyéből érkeztek diákok, hogy összemérjék a tudásukat, 1990-ben már kilenc megyéből és Budapestről is jöttek versenyzők. 1991-től pedig a verseny az egész Kárpát-medencére kiterjedt, és azóta minden tanévben megrendezik a Kárpát-medencei döntőt. A megmérettetésen minden magyar anyanyelvű középiskolás diák indulhat az alábbi kategóriákban: gimnázium, szagimnázium, szakközépiskola, határon túli iskolák. 1992-ben Deme László professzor javaslatára a rendezvény felvette a gyulai születésű Implom József nevét. „Implom tanár úr egyike volt nemzedéke legjobbainak, természetesen nemcsak a helyesírásban, hanem a nyelvjáráskutatásban és más területeken is” – olvashatjuk a kötet zárszavában Fábíán Pál korábbi gondolatait (189). 2006-ban Implom József-díjat is alapítottak „A magyar helyesírásért” elnevezéssel, amelyet első alkalommal Deme László, Fábíán Pál és Szathmári István vehetett át. Az érem felső oldalán Implom József portréja látható, a másik felén pedig a verseny mottójának is tekinthető Juhász Gyula-idézetet olvashatjuk: „Jól beszélni és írni magyarul... jellemkérdés.” A harmincéves jubileumi kiadvány borítóját (cím- és hátlapját) is az éremről készült fotó díszíti.

Harminc év a magyar helyesírásért címmel megjelent kötet Implom József-díjjal jutalmazottak írásait tartalmazza a versenyhez is kapcsolódó helyesírási és nyelvészeti témákban. A régi nagy nyelvészek – Deme László és Fábíán Pál – emlékére korábban publikált szövegeik idézik fel. A kiadvány első része három nagyobb tematikus fejezetből áll. Az I. fejezetben (*Implom-díjasok írták*) két Implom-díjas nyelvész, Szathmári István és Deme László közleményét olvashatjuk. Szathmári István a helyesírási verseny emblémáját mutatja be részletesen, amelyen egy galamb, egy toll és egy könyv látható. Ezekben a szimbólumokban – véleménye szerint – a stilisztika, az írás és a könyv mint a műveltség lényege elevenedik meg. Deme László a helyesírási szabályok kialakulását, rögzítésük hosszú folyamatát tekinti át. A középkorban a domináns latin nyelvvel szemben folyt a küzdelem, a 16. század végére azonban már kialakultak a különféle normakezdeményezések. A magyar nyelv egységesítéséért, a normák kialakításáért évszázadokon keresztül zajló törekvések vívmányaként végül 1832-ben a Magyar Tudós Társaság munkájában elkészült az első írásba foglalt helyesírási szabályzat.

A II. fejezet (*A helyesírás műhelyéből*) írásai a helyesírás problematikája köré csoportosulnak. A fejezet első tanulmányában Antalné Szabó Ágnes a tanulás mint kulcskompetencia jelentőségét hangsúlyozza a gyorsan változó digitális világban. A helyesírás-fejlesztés újraértelmezett célja az egyéni fejlesztés, a helyesírással kapcsolatos attitűd formálása, az önálló tanulás képességének a kialakítása lehet, hiszen

a megfelelő szintű kritikai gondolkodás birtokában a fiatalok képesek felismerni és értelmezni a digitális írásbeliség nyelvének és különféle szövegeinek a helyesírási sajátosságait, íráskódjait. Fábíán Pál gondolataival helyesírásunk életébe kapunk betekintést példákon keresztül bemutatva a helyesírási reformokat, valamint a helyesírási erkölcs romlását (például a televízióban, az újságban, az utcán). Grétsy László az új helyesírási szabályzatról (2015) fogalmazza meg a véleményét elfogulatlanul (ezt már a címben is hangsúlyozza). Bemutatja a véghezvitt módosításokat, valamint magyarázatot ad arra is, miért volt szükség egy olyan új szabályzatra a nyelv változásaihoz, korszerűsödéséhez igazodva, amelyben a helyesírási alapszabályokon kívül mindenki megtalálhatja naprakészen a számára szükséges részletszabályokat is. Heltainé Nagy Erzsébet tanulmányában egyrészt az anyanyelv, a beszéd és az írás közösségi, szimbolikus szerepét állítja középpontba, másrészt az írásgyakorlat problémáiból is izeltőt ad az akadémiai helyesírási weboldal és a nyelvi tanácsadásra érkező kérdések alapján. Keszler Borbála a helyesírási szabályzat 12. kiadásának munkálatairól és tapasztalatairól ír, példákon keresztül bemutatva néhány helyesírási kérdést. Megállapítása szerint, ami megváltozott a korábbi szabályzatokhoz képest, az épp az elvek változatlanságának a következménye. A legtöbb gondot az egybeírás és a különírás problematikája okozta, mert ezekkel kapcsolatban nem lehet tökéletes szabályt alkotni. Péntek János írásában az erdélyi helyzetről számol be, arról, hogy milyen tényezők befolyásolják a magyar diákok helyesírásának az alakulását. Bár a versenyek erősítik a helyesírás presztízsét, a nyelvi környezet, valamint az oktatást is befolyásoló szociális háttér nehezíti a helyesírási készségek kialakítását. A probléma lehetséges megoldásaként az iskolai oktatás és az anyanyelvhez való hozzáállás megváltoztatását ajánlja. Petőfi S. János véleménye szerint a helyesírási szabályok betartása mellett érdemes foglalkozni a szabályok funkcionális megsértésének különféle módjaival is, mint például a költői szabadság jegyében alkotott művekkel vagy a reklámszövegekben található szabálysértésekkel. A szöveg megformáltságának szintjein keresztül mutat be versszövegekkel kapcsolatos, a helyesírást érintő példákat. R. Molnár Emma az írásjelek ortográfiájának rendeltetéséről írva megállapítja, hogy az írásjelek vizuális megjelenítéssel audiális utasításokat is adnak, valamint a stilisztikai eszközkészlet ismeretében könnyebben értelmezzük az írói üzenet konnotatív jelentését (a denotatív jelentés mellett). V. Raisz Rózsa a kötőszók és az írásjelek használatával foglalkozik. A nem mondatzáró írásjeleket vizsgálja az és, s, *meg*, vagy kötőszócsoport kapcsán, rávilágítva arra, hogy a szövegek értelmezésében elengedhetetlen a jól átgondolt írásjelhasználat. Tóth Etelka tanulmánya *A magyar helyesírás szabályai* 12. kiadásának főbb változásait értelmezi, hangsúlyozva az új kiadás rugalmasságra való törekvését. Kiemeli a nyelvhasználó szempontjából választási lehetőségeket kínáló módosításokat, állást foglalva amellett, hogy nincs szükség szigorúbb szabályozásra, mert az a nyelvi folyamatok korlátozását okozná. Wacha Imre az írásjelek (pont, vessző, pontosvessző, kettőspont, gondolatjel, zárójel, idézőjel, kötőjel, kérdő- és felkiáltójel) és a kiejtés összefüggéseit vizsgálja. A különféle írásjeleket részletesen elemezve példákon keresztül rávilágít arra, hogy ezek elsősorban az írott szöveg értelmi tagolását és a mondatfajta jelölését szolgálják, ugyanakkor nem utalnak egyértelműen a szöveg hangzásformájára.

A III. fejezet (*A nyelvtudomány műhelyéből*) egyéb nyelvtudományi témájú tanulmányokat tartalmaz. Békési Imre a fokozó értelmű *sőt*, valamint a *de nem* jelentésszerkezeti összefüggésével foglalkozik. Különféle szempontok alapján elemzett példákkal mutatja be, hogy e két viszonyító eszköz egy ellentétes jelentésszerkezet egymást feltételező tételeiként (két kis premissza, valamint két konklúzió viszonyaként) szerepel együtt. Bencze Lóránt saját történetén keresztül ragad meg egy magyar nyelvi jelenséget, és abból kiindulva tanulmányozza a tótipusok, a szóképzés, a rövidülések alakulásának az összefüggéseit. Megállapítása szerint vannak olyan jelenségek, amelyekre a mai nyelvtanok nem tudnak kielégítő elméleti háttérrel nyújtani. Elképzelhetőnek tartja (Czuczor és Fogarasi „talán” minősítését követve), hogy egyszer a rövid formákat ismét elkezdjük hosszabbítani (például *talizik*, *talizkodik*). Benkes Zsuzsa szövegelemzést előkészítő kreatív gyakorlatokat ismertet, tanulmányában Márai Sándor szövegeihez készített kreatív-produktív feladatokat mutat be. A kreatív szövegmegközelítés egyik fő típusa a kreatív-produktív megközelítés, amely azt a célt szolgálja, hogy a tanulóknak „mozgásba hozza” az adott szöveggel kapcsolatos meglévő ismereteiket. Kiss Jenő a tudásközvetítésről, a tankönyvek ebben betöltött szerepéről osztja meg a gondolatait. A nyelvtörténeti

tankönyvek változatain keresztül mutatja be a tendenciák alakulását, majd feltesz egy – a digitális világban – aktuális kérdést: van-e értelme a web világában kézikönyvek és tankönyvek készítésének, és ha igen, milyen nyelven. A tanulmány szerint a cél a tudományban a kétnyelvűség (anyanyelvi dominanciával), az internet világában pedig a sokféle informálódási lehetőség közül a „tisza források”-at kell megtalálni. Cs. Nagy Lajos az informatikának, a számítógépnek a magyar nyelvjáráskutatásban betöltött szerepéről ad tudománytörténeti áttekintést. Bemutat néhány digitalizált nyelvatlazt, szóföldrajzi és jelentésföldrajzi térképet, valamint az azokhoz használt számítógépes programok hatékonyságát. A speciális szoftverek alkalmazásával gyorsabban és alaposabban feltárhatók a nyelvhasználat területi és társadalmi összefüggései, nagyobb és folyamatosan bővíthető adatbázisok építhetők ki. Nagy Margit a magyar nyelv vajdasági helyzetéről számol be, ahol – véleménye szerint – sosem alakult ki az Erdélyre és a Felvidékre jellemző magyar egység. A kétnyelvűséget és a magyar nyelvű oktatást tanulmányozva kiemeli, hogy egyre nagyobb méretű a nyelvvesztés, amelynek oka lehet az is, hogy az állami szervek nem támogatják az önálló magyar oktatási intézmények létrehozását. Végül ismerteti a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesületének a tevékenységét: ez a szervezet 24 éve foglalkozik anyanyelvápolással. Szabó Mihály Gizella írása a szlovákiai magyar nyelvpolitikáról szól. A szlovákiai magyar politizálás egyik legfontosabb eleme mindig a nyelvvédelem, a magyar kultúra, a magyar nyelvű oktatás védelme volt, a magyar nyelvpolitikának pedig alapvető célja (amelynek része a nyelvművelés és az anyanyelvápolás is), hogy a magyar nyelv használati körét minél több nyilvános beszédhelyzetre ki lehessen terjeszteni. A kötet harmadik fő fejezetének utolsó tanulmányában Szathmári István Petőfi nyelvi hatásával foglalkozik. Megállapítja, hogy Petőfi életművével a magyar nyelvi sztenderd kikristályosodását minden tekintetben megalapozta és előbbre vitte, forradalmat alkotott a magyar irodalmi és köznyelvben, „nálánál nagyobb mértékben talán senki sem járult hozzá a beszélt nyelv lírai kiaknázásához és ezzel irodalmi és köznyelvünk életszerűbbé tételéhez” (187).

Az ünnepi kötet három fő fejezete után Fábrián Pál zárszava olvasható. Az ezt követő két fejezetben áttekintő ismertetést kapunk egyrészt a tanulmányok szerzőiről (IV. fejezet), másrészt az Implom József helyesírási verseny történetéről konkrét adatokon keresztül (V. fejezet). A jubileumi kötetet záró V. fejezet bemutatja a versenyek győzteseit, a javítótanárokat, a zsűritagokat, a versenyt rendező Erkel Ferenc Gimnázium két igazgatóját, a szervezőket és a támogatókat, valamint elolvashatjuk a korábbi döntők tollbamondásait is.

A társadalmi változások, valamint a gyorsuló kommunikáció következményeképpen kevesebb figyelmet kap a mindennapokban a helyesírás kérdése. Ahogyan Szathmári tanár úr is megállapítja: jó úton járunk, ha erősítjük a helyesírási készségünket és az ez iránti igényt, és ez a 30. évfordulóját ünneplő Implom József helyesírási verseny egyik fő célkitűzésének is tekinthető. Ezért a törekvésért külön köszönet jár a verseny szervezőinek és résztvevőinek. A nyelvi változások, a digitális írásbeliség alakulása mellett a helyesírás, a nyelv egységes írásmódjának a szükségessége mindig aktuális téma marad, amelyet a jubileumi alkalomra megjelentetett kötet is igazol. *A Harminc év a magyar helyesírásért* című kiadvány nemcsak azok számára ajánlott tartalmas olvasmány, akik az Implom József helyesírási versenyhez kötődnek, hanem mindenkinek, aki érdeklődik a magyar nyelv helyesírási és nyelvészeti kérdéseiről, a nyelv megfelelő használatáról. A kötetben megjelent tanulmányok szakmai szempontból pedig olyan alapot jelentenek, amelyre a jövőben is lehet építeni.

Pap, Andrea: Thirty years for Hungarian orthography

Az írás szerzőjéről

Pap Andrea

doktorjelölt, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest
andipap[kukac]gmail.com